

4. Експрес-випуски Державного комітету статистики України «Валовий регіональний продукт України» за 2002–2012 рр. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

5. Звітність Головного управління Державної казначейської служби України у Тернопільській області про виконання місцевих бюджетів Тернопільської області у 2002–2012 рр.

6. Мигович Т.М. Оцінка ефективності виконання бюджетних програм / Т.М. Мигович // Економічний аналіз: зб. наук. праць. – 2011. – № 8.1. – С. 282–285.

7. Планування місцевих бюджетів на основі програмно-цільового методу: навч. посіб. / під заг. ред. І.Ф. Щербини; Ін-т бюджету та соц.-екон. досл. – [2-ге вид.]. – К.: Нора-Друк, 2011. – 104 с.

8. Роменська К.М. Оцінка ефективності використання коштів місцевих бюджетів України / К.М. Роменська // Вісник Запорізького національного університету. – 2012. – № 4 (16). – С. 228–235.

9. Щербина І.Ф. Практичні аспекти програмно-цільового методу бюджетування: Зарубіжний досвід / [І. Щербина, Т. Бабіч, С. Козейчук та ін.]; проект «Реформа місцевих бюджетів в Україні»: матеріали тренінгів. – К.: KTI international (USAID), 2006. – 260 с.

Лубкей Надія Петрівна, доцент кафедри фінансів Тернопільського національного економічного університету, к.е.н., доцент

ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ УПРАВЛІННЯ ДЕРЖАВНИМ БОРГОМ УКРАЇНИ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

Великий обсяг державного боргу України і динаміка його зростання упродовж останніх років створюють передумови для формування серйозних боргових загроз для національної економіки. В зазначеному контексті важливими завданнями державних органів влади є як постійний моніторинг обсягу внутрішнього та зовнішнього державного боргу України для запобігання його збільшення понад безпечну межу, так і спостереження за динамікою структури державного боргу.

Дослідженню напрямків удосконалення управління державним боргом присвятили свої наукові праці такі вітчизняні вчені, як Т.П. Богдан, Т.П. Вахненко, Н.В. Зражевська, О.П. Кириленко, І.О. Лютий, О.О. Прутська, О.Д. Рожко та інші. Проте, зазначені питання залишаються актуальними, зважаючи на динамічність параметрів державного

боргу України та загострення проблем її боргової безпеки упродовж останніх років.

В Україні визначають і статистично обліковують державний та гарантований державою борг. Інакшими словами, за ознакою умовності державний борг класифікують на прямий та гарантований. При цьому прямий державний борг утворюється внаслідок безпосередніх запозичень уряду, а гарантований – внаслідок позик та кредитів, залучених суб'єктами господарювання – резидентами України під державну гарантію виконання боргових зобов'язань [1, с. 14].

Аналіз структури державного боргу України за ознакою умовності упродовж останніх п'яти років свідчить, що питома вага гарантованого державою боргу у його загальному обсязі є набагато меншою, ніж прямого (табл. 1).

Таблиця 1

**Динаміка й структура державного та гарантованого державою боргу
України упродовж 2009–2013 рр.***

(млрд. грн.)

Показники	Обсяг боргу станом на:									
	31 грудня 2009 р.		31 грудня 2010 р.		31 грудня 2011 р.		31 грудня 2012 р.		30 вересня 2013 р.	
	Сума	Частка, %	Сума	Частка, %	Сума	Частка, %	Сума	Частка, %	Сума	Частка, %
Державний борг (прямий)	227,0	71,4	323,5	74,8	357,3	75,5	399,2	77,4	450,9	81,7
Гарантований державою борг	90,9	28,6	108,8	25,2	115,8	24,5	116,3	22,6	101,1	18,3
Разом	317,9	100	432,3	100	473,1	100	515,5	100	552,0	100
Темп зростання, %	–	–	136,0	–	109,4	–	109,0	–	107,1	–

* Складено за даними [2].

Як видно із даних, наведених у табл. 1, упродовж 2009–2013 рр. відбувалося щорічне зменшення частки гарантованого державного боргу України у його загальній структурі. Це свідчить не про підвищення довіри іноземних кредиторів до вітчизняних позичальників, а пов'язано із вжиттям низки заходів щодо застосування більш жорсткого режиму надання державою гарантій повернення кредитів.

Надзвичайно важливою для оцінки впливу державного боргу на соціально-економічний розвиток держави є його структура у розрізі внутрішньої та зовнішньої складових. Тут потрібно враховувати, що формування, обслуговування та погашення зовнішнього та внутрішнього державного боргу здійснюється на різних засадах, із використанням специфічних засобів [3, с. 115].

Оскільки проблема тягаря державного боргу є більш гострою у випадку із

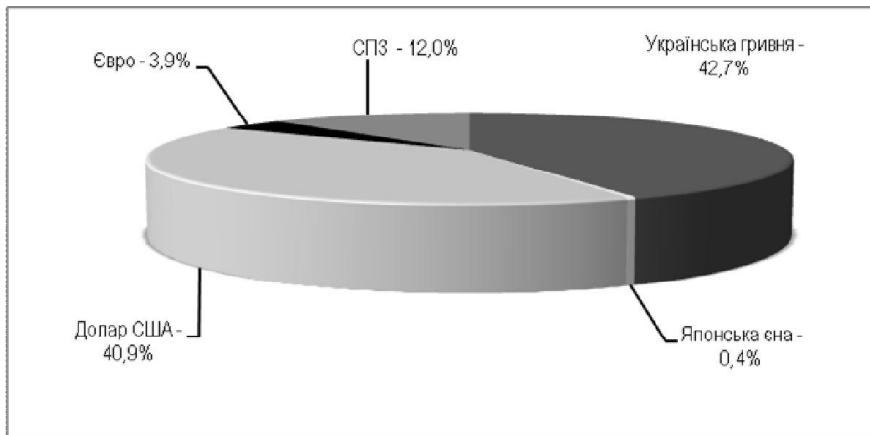
зовнішнім боргом, – в даному випадку країна може попадати в політичну чи економічну залежність від кредиторів, стикається із явищем втечі капіталу за кордон тощо, – то в теоретичному плані внутрішня заборгованість держави вважається більш привабливою, ніж зовнішня. Також варто пам'ятати, що при залученні державою зовнішніх позик наявні ризики, котрі відсутні у випадку із внутрішніми запозиченнями [4, с. 51].

В Україні з часу здобуття нею незалежності зовнішня складова державного боргу була завжди більшою, ніж внутрішня. Упродовж останніх років спостерігалось поліпшення зазначеної структури державного боргу України. Станом на кінець 2007 р. питома вага зовнішньої складової державного боргу України у його загальній структурі становила 75,0%, на кінець 2008 р. – 65,8%, на кінець 2009 р. – 59,9%, на кінець 2010 р. – 56,2%, на кінець

2011 р. – 54,8%, на кінець 2012 р. – 52,3%, а станом на 30 вересня 2013 р. – 46,6%.

Проте у структурі державного та гарантованого державою боргу України в цілому (тобто прямого та гарантованого боргу) частка зовнішньої складової станом на 30 вересня 2013 р. є більшою і становить 52,7%.

Оскільки боргові зобов'язання держави деноміновані у різних валютах, доцільно провести аналіз структури державного боргу України в розрізі валют погашення. Така структура станом на 30 вересня 2013 р. представлена на рис. 1.

Рис. 1. Структура державного боргу України у розрізі валют погашення станом на 30 вересня 2013 р. [2]

Потрібно зазначити, що на сучасному етапі валютна структура державного боргу України є досить неоднорідною. Найбільша частка усіх непогашених державних боргових зобов'язань України припадає на зобов'язання в українській гривні – 42,7%. Трохи меншу питому вагу в даній структурі займають боргові зобов'язання, деноміновані у доларах США – 40,9%. І відносно невелику частку у валютній структурі державного боргу України займають: заборгованість у СПЗ – 12,0%, заборгованість в євро – 3,9% та заборгованість у японській єні – 0,4% (рис. 1).

Аналізуючи динаміку структури державного боргу України у розрізі валют погашення упродовж останніх ро-

ків, можна відзначити такий позитивний момент, як тенденцію до збільшення частки зобов'язань в українській гривні. Негативним моментом у динаміці валютної структури державного боргу України є надмірне зростання у ній частки боргових зобов'язань у доларах США, що підвищує вразливість боргового портфеля Уряду. У зв'язку з цим необхідно здійснювати диверсифікацію валютної структури державного боргу України, уникаючи значних перекосів у бік однієї із іноземних валют.

Динаміка структури державного боргу України в залежності від терміну залучення коштів упродовж 2012 р. мала негативні риси. Так, якщо станом на 31 грудня 2011 р. короткостроковий борг складав 16,7% від загального об-

сягу державного боргу України, середньостроковий – 47,0%, а довгостроковий (із терміном погашення у 2017–2046 рр.) – 36,3%; то станом на 31 грудня 2012 р. короткостроковий борг складав 16,5%, середньостроковий відповідно – 62,8%, а довгостроковий (із терміном погашення у 2018–2046 рр.) – 20,7% [6; 7]. Частка короткострокового боргу хоча й дещо зменшилась, та все ще залишається надто великою. Зменшення ж частки довгострокових боргових зобов'язань з 36,3% до 20,7% вказує на негативну тенденцію, оскільки на даному етапі, коли обсяг державного боргу України є значним, держава потребує залучення дешевих довгострокових запозичень.

У даному контексті доцільно розглянути також динаміку структури державного боргу України за видами відсоткових ставок, яку загалом за 2009–2013 рр. можна оцінити як позитивну. Упродовж зазначеного періоду найбільшу частку у структурі державного боргу згідно вказаної класифікації займали боргові зобов'язання з фіксованою відсотковою ставкою. При цьому частка зазначених зобов'язань постійно зростала.

Боргові зобов'язання держави з фіксованою відсотковою ставкою є менш ризикованими та дозволяють точно спрогнозувати обсяги видатків державного бюджету на обслуговування та погашення боргу. Боргові ж зобов'язання із плаваючою ставкою не-

суть у собі суттєві відсоткові ризики, що за несприятливої кон'юнктури ринку позичкових капіталів призводять до значного зростання обсягу бюджетних коштів, необхідних на обслуговування державного боргу [10, с. 14].

Отже, з метою удосконалення управління державним боргом України на сучасному етапі доцільно:

- зменшити частку гарантованого державного боргу у його загальній структурі;

- посилити контроль за наданням державних гарантій повернення кредитів;

- вживати заходів щодо подальшого збільшення частки внутрішнього державного боргу у його загальній структурі;

- здійснювати розміщення внутрішніх державних позик серед якомога ширших верств населення;

- зменшити частку боргових зобов'язань держави, деномінованих у доларах США;

- проводити диверсифікацію валютної структури боргу;

- зменшити обсяг випуску короткострокових боргових зобов'язань та активізувати залучення дешевих довгострокових запозичень;

- здійснювати подальше збільшення частки боргових зобов'язань з фіксованою відсотковою ставкою.

Література:

1. Управління державним боргом: навч. посіб. / За ред. Прутської О.О. – К.: ЦУЛ, 2010. – 216 с.

2. Державний та гарантований державою борг України станом на 30 вересня 2013 р. / Аналітичні матеріали щодо державного боргу / Міністерство фінансів України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.minfin.gov.ua/control/uk/publish/archive/main?cat_id=224493.

3. Кириленко О. Проблеми оптимізації структури державного боргу / О. Кириленко // Вісник Тернопільського національного економічного університету. – 2007. – № 5. – С. 115–119.
4. Лютий І.О. Державний кредит та боргова політика України: Монографія / Лютий І.О., Зражевська Н.В., Рожко О.Д. – К.: ЦУЛ, 2008. – 352 с.
5. Державний кредит: навч. посіб. / Лубкей Н.П., Ткачук Н.М., Горин В.П., Карапетян О.М. – Тернопіль: ТНЕУ, 2012. – 140 с.
6. Державний та гарантований державою борг України станом на 31 грудня 2011 р. / Міністерство фінансів України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.minfin.gov.ua/control/uk/publish/archive/main?cat_id=224493.
7. Державний та гарантований державою борг України станом на 31 грудня 2012 р. / Міністерство фінансів України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.minfin.gov.ua/control/uk/publish/archive/main?cat_id=224493.
8. Державний та гарантований державою борг України станом на 31 грудня 2009 р. / Міністерство фінансів України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.minfin.gov.ua/control/uk/publish/archive/main?cat_id=224493.
9. Державний та гарантований державою борг України станом на 31 грудня 2010 р. / Міністерство фінансів України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.minfin.gov.ua/control/uk/publish/archive/main?cat_id=224493.
10. Вахненко Т.П. Державний борг України: оптимізація структури та управління ризиками / Вахненко Т.П. // Світ фінансів. – 2008. – № 1. – С. 10–28.

Малиняк Богдан Степанович, доцент кафедри фінансів Тернопільського національного економічного університету, к.е.н., доцент

ДО ПИТАННЯ ПРО ПОСЛІДОВНІСТЬ РЕФОРМУВАННЯ МІСЦЕВИХ ФІНАНСІВ

Складне становище в суспільно-політичній та економічній сферах в Україні зумовлює пошук ефективних шляхів подолання кризових явищ. При цьому світове співтовариство та провідні політичні сили в Україні великі надії у вирішенні наявних покладають на розвиток місцевого самоврядування. На місцевому рівні влади в умовах демократії є більше передумов для залучення громадськості до бюджетного процесу, що дає змогу повніше врахувати відмінні потреби населення в різних поселеннях. Слід зазначити, що цьому сприяє насамперед територіальна близькість органів місцевого самоврядування до певної громади. Таким чином створюється сприятливе

середовище для одержання місцевою владою повної, оперативної та достовірної інформації про потреби населення. З іншого боку, демократичні способи формування місцевої влади надають територіальній громаді набагато більше важелів впливу на неї, порівняно з тими, які вона може застосувати до центральних органів влади. В таких умовах вирішального значення для ефективної децентралізації суспільних фінансів і результативності бюджетних видатків набуває наявність сприятливого середовища для реалізації інтересів людей у бюджетній політиці органів місцевого самоврядування.